

خیام و شکوه خاک

تألیف:

مصطفی فراشبندی

تابستان ۹۳

سرشناسه	:	فراشبتدی، مصطفی
عنوان و نام پدیدآور	:	خیام و شکوه خاک /تالیف مصطفی فراشبتدی.
مشخصات نشر	:	تهران: فرهنگ پارسیان، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	:	۱۴۴ص.
شابک	:	۷۰۰۰۰ ریال 9786006563176:
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	خیام، عمر بن ابراهیم، ۴۲۲ - ۴۵۱۷ق. -- نقد و تفسیر
موضوع	:	شعر فارسی -- قرن ۵ق. -- تاریخ و نقد
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۳۸۵۳۷۰۴/۴۶۳۵ PIR
رده بندی دیویی	:	۱/۲۲۱۸۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۵۵۲۰۴۷

فرهنگ پارسیان: تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - پلاک ۲۵۹ - طبقه ۴ - واحد ۸ -

۱۱۸۱۸۱۲۷۳۰۹۱ - ۶۶۴۰۳۶۱۰ - bayan.zakeri@yahoo.com

نام کتاب	:	خیام و شکوه خاک
مولف	:	مصطفی فراشبتدی
ویراستار	:	هانی توانایان فرد
ناشر	:	فرهنگ پارسیان
مدیر تولید	:	داریوش ذاکری
صفحه آرای	:	هانی توانایان فرد
نوبت و سال چاپ	:	اول - ۱۳۹۳
تیراژ	:	۲۰۰ جلد
قیمت	:	۷۰۰۰ تومان
شابک	:	978-600-6563-17-6

«کلیه حقوق برای انتشارات فرهنگ پارسیان محفوظ است»

مرکز پخش: تهران، خ انقلاب، خ ۱۲ فروردین، تقاطع وحیدنظری، پلاک ۲۵۹

تلفن: ۶۶۴۰۵۸۸۰، ۶۶۴۰۳۶۱۰

فهرست مطالب

موضوع	صفحه
پیش‌گفتار:.....	۱
فصل نخست: زندگی‌نامه خیام.....	۵
الف - دوران کودکی:.....	۷
ب- دوران نوجوانی و جوانی:.....	۹
پ- وفات:.....	۱۲
فصل دوم: ویژگی‌های شعر و کلام خیام.....	۱۵
آثار حکیم عمر خیام:.....	۱۸
شرح مختصر آثار:.....	۱۸
خصوصیات کلام خیام.....	۲۳
فصل سوم: رباعی؛ قالب شعری خاص ایرانیان.....	۲۷
گفتار نخست: سیر رباعی در شعر فارسی.....	۲۹
گفتار دوم: رباعی، ناب‌ترین شعر ایرانی.....	۳۴
گفتار دوم: رباعی، ناب‌ترین شعر ایرانی.....	۳۴
فصل چهارم: اشعار و اندیشه‌های خیام.....	۳۹
گفتار نخست:.....	۴۱
گفتار دوم: انسان، محور افکار فلسفی خیام.....	۵۶
گفتار سوم: شهرت جهانی خیام:.....	۶۲
گفتار چهارم: تصحیحات رباعیات خیام.....	۶۴
گفتار چهارم: تصحیحات رباعیات خیام.....	۶۴
گفتار پنجم: مضمون اشعار و مشرب فلسفی خیام از نگاه دیگران.....	۶۵
گفتار پنجم: مضمون اشعار و مشرب فلسفی خیام از نگاه دیگران.....	۶۵
گفتار ششم: خیام و دین.....	۶۶
گفتار هفتم: خیام و تجزیه و تحلیل آیات قرآنی.....	۶۷
گفتار هشتم: رباعیات خیام در سطح جهانی.....	۶۸
گفتار نهم: بررسی اندیشه‌های خیام.....	۶۹

۶۹	گفتار نهم: بررسی اندیشه‌های خیام
۷۰	گفتار دهم: خیام فیلسوف رازها و رمزها
۷۰	گفتار دهم: خیام فیلسوف رازها و رمزها
	گفتار یازدهم: خیام شاعر- خیام فیلسوف (نگاهی کلی به فلسفه‌ی خاص خیام و افکار و اندیشه‌های وی)
۷۶	
۹۷	گفتار دوازدهم: بی‌اعتباری دنیا
۱۰۱	گفتار سیزدهم: خاک اصل وجود آفرینش انسان
۱۰۴	گفتار چهاردهم: مرگ در اندیشه‌ی خیام
۱۰۴	گفتار چهاردهم: مرگ در اندیشه‌ی خیام
۱۱۵	فصل پنجم: ارزش خاک از نگاه خیام
۱۳۲	سخن آخر:
۱۳۳	منابع و مآخذ
۱۳۳	منابع فارسی: (کتاب)
۱۳۵	فهرست منابع (نشریات و مقاله‌ها):
۱۳۶	سایت‌های مرتبط:

پیش‌گفتار:

عمر خیام یگانه بلبل ترانه‌سرای گلشن شعر و شاعری ایران است، که ترانه‌های دلپذیر و نغمات شورانگیز او مورد پسند عام و خاص است. تاکنون هیچ‌یک از شعرا و نویسندگان و حکما و اهل سیاست این سرزمین به اندازه‌ی او در فراخنای جهان شهرت نیافته‌اند. خیام تنها متفکر ایرانی است که زنده و پاینده بودن نام و گفته‌ی او در میان تمام دنیا مسلم است. نه تنها در پیش شرق‌شناسان و علما و ادبای مغرب زمین، بلکه در نزد عامه‌ی کسانی که با خواندن و نوشتن سروکاری دارند. شاید بیش از یک نیمه از متمدنین عرصه‌ی گیتی به نام او آشنا و به رباعیاتی که حکیم از روی ذوق طبیعی می‌سروده است مفتون‌ند. ایران باید به خود ببالد که در آغوش خویش چنین گوینده‌ای پرورده که مایه سرافرازی و بلندآوازی او گردیده است و چشم و فکر و اندیشه‌ی جهانی را به خود مشغول داشته است و بر تارک ایران‌زمین که بزرگان بسیاری در عرصه‌ی ادب نشسته‌اند، تکیه زده و پرتوافشانی می‌کند. داشتن قضاوتی عادلانه راجع به هر موضوعی، تحلیلی همه‌جانبه را طلب می‌کند. حکیم عمر خیام نیشابوری چهره‌ای است که گرچه در یکصد و پنجاه سال گذشته چه در داخل ایران و چه در خارج از ایران رفته‌رفته به شهرت و جایگاهی بالنسبه درخور دست یافته است، ولی هنوز برای بازشناخت تمامی ابعاد این شخصیت والای فرهنگی ایران و رسیدن به قضاوتی نسبتاً صحیح درباره او به کار کردن بیشتر و بیشتر بر روی آثار او و دقیق شدن در گفته‌ها و نوشته‌ها راجع به وی و به‌ویژه مروری دوباره بر اوضاع و احوالی که او تحت آن زیست و تلاش کرد، نیاز است. حکیم عمر خیام ریاضی‌دان و منجم ایرانی و

سراینده رباعیات نغز را همه می‌شناسند. چند هزار مقاله و کتاب درباره‌ی او به زبان‌های مختلف در جهان به چاپ رسیده که بیش از نود و پنج درصد آنها با رباعیات وی پیوند می‌یابد. انبوه کتاب‌ها و مقالاتی که غربی‌ها درباره عمر خیام نوشته‌اند، غالباً در گرد محور «میی‌نوش» و «خوش‌نوش» می‌گردد، که در نگاه اول بعضی از رباعیات منسوب به او به چشم می‌خورد، ولی از مقام والای علمی خیام کمتر سخن به میان می‌آورند. کارهای علمی خیام، تقریباً تا آغاز شهرت رباعیات او در غرب (۱۸۵۹ م) و نخستین ترجمه رساله جبر و مقابله وی از تازی، به نظر ناشناخته مانده بود، ولی پس از آن پژوهش‌گران تاریخ علوم ریاضی بدان بیشتر روی آورده‌اند.

در جهان تندرو امروز، کشفیات علمی زود کهنه می‌شوند، از این رو پژوهش در فراورده‌های دانش سده‌های دور، مانند کارهای ریاضی عمر خیام که مورد توجه کارشناسان تاریخ علم است، برای دانشوران علوم جدید تازگی خواهد یافت، ولی دلیری او در عیارگیری از دانش‌های سنتی و کوشش او در نوآوری کهنگی نمی‌پذیرد. همچنین بدایع هنری و ادبی که از کارگاه مغز این متفکر خراسانی جهان‌بین، بیرون تراوده شعر ناب و سخن ماندگار است.

سیمای خیام در اذهان چنین به نظر می‌آید: دانشمندی متفکر، اهل حساب و تیزبین، به‌دور از مسائل خرد، مکتبی و اجتماعی، قهرمان هم‌آوردی با دشواری‌های بنیادی فلسفی و ریاضی، آزاداندیشی بی‌پروا که مدعیان علم و داوری‌های جزمی را به چیزی نمی‌گیرد، ولی آنگاه که با مردم معمولی سخن می‌گوید، عصاره تفکرات بلند فلسفی خود را بی‌تقید و پیچیدگی، در قالب رباعی‌های زیبا برایشان بیان می‌کند. خیام بی‌آنکه درس مکتبی بدهد، بند و موعظه درمیان بیاورد خواننده را آگاهی و هوشیاری می‌بخشد. چیزهایی را که فیلسوفان در الفاظ پیچیده و نامانوس و دور و دراز می‌پوشانند، او به سادگی و زیبایی کوتاهی می‌آفریند و جلوه‌گر می‌کند.

شناخت تمامی اندیشه‌های یک شخص با استناد به اشعار وی کار آسانی نیست، به‌ویژه آن شخص، انسانی بزرگ چون خیام باشد که اگر فقط بخواهیم از طریق رباعیات وی، او و افکار او را بشناسیم، خواهیم دید با کسی روبرو هستیم که شاید در روزی صدبار افکارش را تغییر می‌دهد، اندیشه‌های نو می‌آورد، مسلکی جدید می‌آورد و دوباره همان مسلک را باطل می‌کند، انسان را به راهی رهنمون می‌نماید، دوباره از آن راه باز می‌دارد، و هزاران اندیشه و

روش دیگر؛ یک زمان می‌گوید: «کی رفت به دوزخ و کی آمد ز بهشت»، لحظه‌ای دیگر نیز بهشت و دوزخ را در نهاد اشخاص دانسته:

«دوزخ شرری ز رنج بیهوده‌ی ماست فردوس دمی ز وقت آسوده‌ی ماست»

(خیام، ۱۳۷۳: ۳)

پس بهترین راه شناخت چنین شخصیتی، توجه به آثار و اشعار وی، دوران زندگی، طرز زندگی، نظریات معاصران در مورد وی و استفاده از آثار و نظریات دیگر بزرگان در مورد ایشان می‌باشد.

خیام ریاضیدان، فیلسوف، منجم و دانشمندی است که در ایران آنچنان که باید و شاید - مانند سعدی، حافظ و فردوسی - قدر و منزلت خیام دانسته نشده است، و این بیشتر به دلیل تبلیغاتی است که بعضی در مورد ایشان انجام داده‌اند و وی را بی‌دین و ملحد معرفی کرده‌اند و شاید به این دلیل باشد که مقام علمی وی بسیار برتر از مقام شاعری او باشد؛ در صورتی که در خارج از ایران هیچ‌کس به خیام برای دوست‌داران شعر و ادب ایرانی شناخته شده نیست، که آن هم بیشتر به دلیل ترجمه‌ای است که فیتز جرالد انگلیسی از رباعیات خیام انجام داده است.

از مهم‌ترین اندیشه‌ها و افکاری که خیام در بیشتر رباعیات خود با آن سروکار داشته است، ارزش و اعتباری است که خاک به دست می‌آورد، این خاکی که در یک زمان از رخ زیبارویی، از کنگره‌ی کاخی و یا گوشه‌ی تاج پادشاهی سر در می‌آورد، و آشنایی با این خاک - در ظاهر - کم‌ارزش، به عنوان اصل آفرینش ما است، که به انسان درس خودباوری و خودشناسی می‌دهد و عاملی مؤثر برای جلوگیری از کبر و غرور در انسان می‌باشد. پرداختن به این جنبه از افکار خیام یعنی ارزش خاک در نگاه او می‌تواند جایگاه والایی در اندیشه و رباعیات ایشان داشته باشد. بنابراین جهت بررسی اندیشه‌ی خیام به‌ویژه نگاه خاص ایشان به خاک و ارزش و اعتباری که این ماده در نگاه وی پیدا می‌کند، ما را مستلزم می‌دارد که ابتدا نگاهی اجمالی به نگاه فیلسوفانه و خاص خیام به انسان، همچنین به زندگی وی و شرایط زمان کودکی و نوجوانی و جوانی وی داشته باشیم، سپس به اوضاع سیاسی و فرهنگی و تاریخی زمان ایشان نظر کنیم تا درک اندیشه‌های فیلسوفانه و حکیمانه وی برای ما آسان‌تر شود. اگرچه من در این کار هنوز طفل راه هستم و نتوانسته‌ام آن‌طور که باید و شاید برای خیام و اندیشه‌های او، حقی را به تمامی ادا نمایم. اما با راهنمایی اساتید محترم

و دوستان عزیز و پی بردن به کاستی‌های خود امیدوارم بتوانم آغازگر راهی باشم که خیام را تا حدودی برای کشورم و دیگر عزیزان و خیام‌دوستان شناسایی کرده باشم. ایزد منان را شاکرم که مرا مدد نمود تا بتوانم تا در راه گردآوری و تألیف این مجموعه موفق باشم.

www.ketab.ir